

Monika Jabłońska
Uniwersytet Warszawski, Warszawa
mm.jablonska@uw.edu.pl

POLSKIE COMPOSITA O ZAMIENNYCH CZŁONACH TYPU *WIERTARKOWKRĘTARKA*

Słowa kluczowe: derywacja, innowacje językowe, interfiks, złożenie współrzędne
Keywords: derivation, linguistic innovations, interfix, coordinate compound

Wstęp

Przedmiotem artykułu są nazwy pospolite artefaktów, w większości neologizmy, określane w literaturze przedmiotu jako złożenia. Ten typ formacji słowotwórczych był przedmiotem wielu prac (por. m.in. Klemensiewiczówna 1951; Handke 1976; Kurzowa 1976; Chruścińska 1976, 1977; Grochola-Szczepanek 1997; Ochmann 2010; Kolbusz-Buda 2014; Rybarski 2024, 2025), w których struktury te miały ustabilizowaną w normie i uzusie kolejność członów. Kwiryna Handke pisała wprost, że strukturę compositów rzeczownikowych charakteryzuje nieprzystawialność członów (por. m.in. Handke 1976: 22), jednak we współczesnych tekstach można znaleźć złożenia, których konstrukcja przeczy temu twierdzeniu, ich człony mogą bowiem występować w dowolnej kolejności, tj.:

morfem leksykalny 1 (ML1) – interfiks (-o-) – morfem leksykalny 2 (ML2)

lub

morfem leksykalny 2 (ML2) – interfiks (-o-) – morfem leksykalny 1 (ML1),

np. *bluzosweter* i *swetrobluza*, *kocobluz* i *bluzokoc*. Analizowane derywaty nie należą do podstawowego zasobu polszczyzny, ale z niego korzystają, łącząc wyrazy wspólnoodmianowe.

Celem artykułu jest wskazanie przyczyn występowania takich dubletów semantycznych oraz warunków, które umożliwiają zamienność członów opisywanych złożeń.

Charakterystyka materiału

Materiał badawczy pochodzi ze stron sklepów internetowych (m.in. Erli, DecoBazar), artykułów promujących produkty, forów internetowych i Wikipedii¹. W większości tematyka słownictwa oscyluje wokół dwóch pól semantycznych: nazw ubrań i nazw narzędzi, choć jest też słownictwo odnoszące się do sprzętów domowych, mebli i przedmiotów codziennego użytku. W tabeli 1 zostały zestawione przykładowe pary derywatów o strukturze: ML1-o-ML2 oraz ML2-o-ML1. Ich frekwencja różni się, co może mieć związek z innowacyjnym charakterem opisywanego słownictwa.

ML1-o-ML2	ML2-o-ML1
bluzokoc	kocobluz
bluzokurtka	kurtkobluz
bluzosweter	swetrobluz
drabinoschody	schododrabina
łyżkowidelec	widelcołyżka
młotosiekiera	siekieromłot
skarpetobuty	butoskarpety
spódnicospodnie	spodniospódnica
szalikoczapka	czapkoszalik
szalikokaptur	kapturoszalik
szalokaptur	kapturoszal
torboplecak	plecakotorba
wannoprysznic	prysznicowanna
wiertarkofrezarka	frezarkowiertarka
wiertarkomłot	młotowiertarka
wiertarkowkrętarka	wkrętarkowiertarka

Tabela 1. Pary derywatów o strukturze ML1-o-ML2 oraz ML2-o-ML1

1 Na końcu artykułu znajduje się spis stron internetowych, z których pochodzą analizowane derywaty.

Niemal wszystkie formacje słowotwórcze z tabeli mają też w tekstach internetowych alternatywną pisownię rozłączną lub z dywizem, np. *bluzokurtka*, *bluzo kurtka*, *bluzo-kurtka*², co dowodzi tego, że ich forma nie jest ustabilizowana w uzusie. Co ciekawe, tylko nieliczne z wymienionych słów zostały odnotowane we współczesnych słownikach. W USJP występuje jedynie forma *wiertarko-frezarka*³, natomiast w SWJP, ISJP i WSJP PAN nie ma żadnego z opisywanych compositów. W NKJP (podkorpus pełny, 1000 wyników) można znaleźć poświadczenia trzech złożzeń: *półkotapczan* – 34, *spódnicospodnie* – 1, *tapczanopółka* – 1, natomiast w KWJP są cztery composita: *młotowiertarka* – 3, *półkotapczan* – 8, *spódnicospodnie* – 1, *szalikokaptur* – 2. Niektóre z wybranych form wystąpiły w opracowaniach naukowych z różnych dziedzin: historii, archeologii, techniki i językoznawstwa, np. *półkotapczan* (Balcerzak 2021: 264), *siekieromłot* (Jórdeczka, Sobkowiak-Tabaka, Mrozek-Wysocka 2008: 185, 187–188, 192, 213), *wiertarkowkrętarka* (Cichoń, Pyrek, Ratuszny, Kalinowski, Kamiński 2019: 37–44), *spódnicospodnie* (Gaznevi 2021: 11) i *kocobluz* (OJ UW).

Złożenia w literaturze przedmiotu

Wszystkie analizowane derywaty są nazywane złożeniami (por. m.in. Kurzowa 1976: 31; Ochmann 2010: 428) lub złożeniami właściwymi (por. m.in. Klemensiewiczówna 1951: 57; GWJP: 457; Jadacka 2005: 121), czyli wyrazami złożonymi zawierającymi morfologiczny wykładnik kompozycji. W literaturze przedmiotu złożenia obejmują derywaty rzeczownikowe, przymiotnikowe, czasownikowe i przysłówkowe, a wykładnikiem może być w języku polskim interfiks (np. *marsz-o-bieg*), sufix (np. *szybkostrzel-ny*⁴), formant interfiksalnie-paradygmatyczny (*dług-o-nog(-i)*) lub sufiksalnie-interfiksalny (np. *zim-o-rod-ek*) (EJO: 692). Złożenia mogą być motywowane przez dwa lub więcej niż dwa samoistne wyrazy (Kurzowa 1976: 8; GWJP: 457). Cechami compositów są „łączność semantyczna i nieprzestawialność członów, ale również utrata samodzielności wyrazowej jednej z części składowych” (Handke 1976: 22), co jest wynikiem eliminacji jej fleksyjności.

Nieco inaczej o złożeniach pisała Irena Klemensiewiczówna (1951: 57–58), która za kryterium odróżnienia ich od zrostów uznała budowę fleksyjną członów A i B. Człon jest kontynuujący, jeśli powtarza budowę fleksyjną podstawy słowotwórczej, natomiast człon tworzący różni się budową od podstawy słowotwórczej. Zrosty są

2 Ten brak konsekwencji widać też w artykule naukowym dotyczącym wiertarkowkrętarki (Cichoń, Pyrek, Ratuszny, Kalinowski, Kamiński 2019: 37–46).

3 Jest to niepoprawny zapis, według reguł złożenia zawierające interfiks *-o-*, *-i-*, *-y-* piszemy łącznie (WSOF: LXV).

4 Formacje typu *szybkostrzelny*, *póllitrowy* są też traktowane jako derywaty sufiksalnie-interfiksalnie, przy czym interfiksem jest morfem zerowy (GWJP: 517).

tworzone wyłącznie za pomocą członów kontynuujących (np. *Wielkanoc* ← *wielka noc*), natomiast złożenia są możliwe w trzech przypadkach:

- 1) człony A i B mają charakter tworzący (np. *korkociąg* ← *korek ciągnąć*);
- 2) człon A jest tworzący, człon B – kontynuujący (np. *ostrośłup* ← *ostry śłup*);
- 3) człon A jest kontynuujący, a człon B – tworzący (np. *trzyletni* ← *trzy lata*).

Donata Ochmann nazwała opisywane w artykule struktury złożeniami połączonymi interfiksem i odróżniła od złożen połączonych bezpośrednio (np. *półkole*, *jachtklub*). W przeciwieństwie do zrostów nie zachowują one wykładników zależności składniowej (Ochmann 2010: 434).

Composita mają długą tradycję w polszczyźnie – występowały choćby we fraszkach Jana Kochanowskiego (por. Duda 1991–1992: 88)⁵. Niektóre z później poświadczonych złożen to kalki z języka łacińskiego, np. *kozy-jeleń* (*Hirco-cervus*) czy *lworyś* (*Leopardus*) (Chmielowski 1745: 240). Inne to neologizmy słowotwórcze, efekt kreatywności pisarzy. Jako przykład mogą posłużyć formacje typu *fabrykokościół* lub *krzakomosty* poświadczone w prozie Mirona Białoszewskiego (Duda 1991–1992: 90).

W materiale uwzględnionym w artykule wszystkie formacje zostały utworzone od dwóch podstaw rzeczownikowych połączonych interfiksem -o-.

Są to złożenia współrzędne, a zatem takie, których człony połączone na zasadzie współrzędności znaczeniowej nie określają się wzajemnie (Kurzowa 1976: 59; Grzegorzyczkowa 1984: 61; GWJP: 459) lub jest obojętne, który człon będzie określający, a który określany (ibid.). Przypominają grupę szeregową, w której dwa rzeczowniki występują obok siebie jako nazwy dwóch samodzielnych przedmiotów połączonych na zasadzie styczności, np. *kapturoszalik* to *kaptur* i *szalik*. Testem na współrzędność członów według Zofii Kurzowej miałyby być czysto hipotetyczna możliwość ich przestawienia bez zmiany semantycznej. Jako przykład autorka podaje m.in. takie pary jak *komedioopera* – *operokomedia*, *gadoptak* – *ptakogad*, *wczasokonferencja* – *konferencjowczas*. Drugie słowo w każdej z par prawdopodobnie nigdy nie istniało. Nawet jeśli funkcjonowało w tekstach XX w., nie było powszechne, o czym świadczy choćby brak takich przykładów w NKJP i słownikach (SJPD; SJPSz; SWJP, ISJP; WSJP PAN), jednak jego przypadkowe użycie wynikające z niewystarczającej znajomości słownictwa nie spowodowałoby braku zrozumienia u odbiorcy. Analizowane w artykule derywaty nie tworzą więc odrębnego typu złożen, ale różnią się od opisywanych w literaturze przedmiotu tym, że cecha przestawialności członów stała się w ich wypadku realna i znalazła potwierdzenie w tekstach.

Stosunek współrzędny członów opisywanych złożen zakłada połączenie dwóch rzeczowników w celu nazwania nowego przedmiotu. Jak pisze Z. Kurzowa:

5 Forma *chtłopobyk* występuje w utworze *Do fraszek* (Kochanowski 1928: 75).

w kompozitach tych człony rzeczownikowe nie spełniają funkcji nazywania rzeczy i nie wyrażają stosunku współrzędnego między dwiema rzeczami, lecz nazywają współrzędnie ustosunkowanie cechy (1976: 61).

Spódnicospodnie to zatem taka część ubrania, która nie jest ani spódnicą, ani spodniami, tylko łączy cechy obu; ma nogawki, ale są na tyle szerokie, że całość wygląda jak spódnica. Inaczej jest w przypadku wiertarkowkrętarki, narzędzia będącego jednocześnie wiertarką i wkrętarką. Interfiks *-o-* jako wyznacznik stosunku współrzędnego zastępuje spójnik łączny w strukturze syntaktycznej; *spódnicospodnie* to ‘odzież o cechach takich jak spódnica i spodnie’, a *wiertarkowkrętarka* to ‘narzędzie będące jednocześnie wiertarką i wkrętarką’.

Jeśli chodzi o stosunek treści podstawowej do treści wyrazu złożonego, w zależności od przyjętej interpretacji analizowane composita mają charakter egzocentryczny (desygnat całości znajduje się poza zakresem obu członów) lub endocentryczny (desygnat całości jest równoznaczny z desygnatem jednego z członów). Według pierwszej interpretacji *widelcołyżka* to ‘przedmiot będący jednocześnie widelcem i łyżką’, według drugiej – ‘łyżka mająca cechy widelca’. Tak samo *spódnicospodnie* to ‘ubranie mające cechy spódnicy i spodni’ (interpretacja egzocentryczna) lub ‘spodnie mające cechy spódnicy’ (interpretacja endocentryczna).

Status analizowanych złożzeń

Analizowane złożenia mogą być traktowane albo jako zapożyczenia z języka angielskiego, albo derywaty utworzone na gruncie języka polskiego. Za pierwszą hipotezą przemawia moda językowa, choć jeszcze bardziej fakt, że w angielszczyźnie funkcjonują podobne słowa o zamiennym budowie morfologicznej, np. *hoodscarf* i *scarfhood*, *forkspoon* i *spoonfork*. Nie są to złożenia, tylko zrosty, ponieważ brak w nich elementu łączącego morfemy leksykalne. Wynika to jednak ze specyfiki języka angielskiego, w którym fleksja właściwie nie istnieje, struktury interfiksalne należą do rzadkości, a znacznie produktywniejszy model poza zrostami stanowią zestawienia (np. *blanket hoodie*, *hooded scarf*). W związku z tym wymienione wyżej struktury angielskie o zamiennych członach są mało rozpowszechnione w tekstach anglojęzycznych (Hacken 2021: 5), co potwierdza ich kwerenda. Nie są to więc wyrazy modne, których odpowiedników można by się spodziewać w polszczyźnie.

Również w języku polskim złożenia nie są charakterystycznym sposobem tworzenia nowych słów. Według Renaty Grzegorzyczykovej (1984: 59) cechuje je sztuczność, zwłaszcza że wiele z nich powiela obce wzorce (np. *zlewozmywak*, *póletat*).

Ze względu na zastosowanie rodzimych mechanizmów derywacyjnych (interfiks *-o-*) bardziej prawdopodobne wydaje się tworzenie tych konstrukcji na gruncie języka polskiego. Wielu badaczy zauważa tu analogię do już istniejących compositów

i leksykalizację zestawień, np. *narty-sanki* → *narto-sanki* (por. m.in. Damborský 1966: 267; Satkiewicz 1971: 105; Sambor 1975: 95). Efektem przekształcania zestawień w złożenia jest utrata samodzielności syntaktycznej pierwszego członu.

W polszczyźnie funkcjonują dwie struktury o tym samym lub zbliżonym znaczeniu i niemal identycznej budowie morfologicznej (tj. *wiertarkowkrętarka* i *wkrętarkowiertarka*). Analiza danych internetowych wykazała, że we wszystkich przykładach oba composita ML1-o-ML2 oraz ML2-o-ML1 nazywają te same lub podobne obiekty. W artykule złożenia w obrębie pary są traktowane jako warianty, jednak można znaleźć w Internecie przykłady obiektów różniących się w niewielkim stopniu między sobą. Tak jest w wypadku pary *plecakotorba* i *torboplecak*. Pierwsze ze złożzeń odnosi się do plecaka z elementami torby – szelki są więc głównym nośnikiem, a uchwyt – cechą wtórną. Z kolei *torboplecak* jest rodzajem torby, w której szelki są dodatkiem – a zatem uchwyt jest głównym nośnikiem, natomiast szelki – cechą wtórną. Takie pary należałoby nazwać synonimami, jednak wymagają one innej metody opisu niż złożenia traktowane wariantowo. W analizowanym przykładzie zwraca też uwagę nadrzędność pierwszego członu – to przede wszystkim on nazywa przedmiot.

Pozostaje pytanie, dlaczego w języku współistnieją takie dublety semantyczne. Możliwe są dwie opcje. W pierwszej producenci przedmiotów mających jednocześnie cechy dwóch obiektów (np. *wkrętarki* i *wiertarki*) szukają dla nich oryginalnych nazw, innych niż u konkurencji, ponieważ atrakcyjna nazwa skuteczniej przyciągnie uwagę klientów niż taka, która się już osłuchała i opatrzyła. W drugiej zarówno producenci, jak i konsumenci tworzą te nazwy od początku, ponieważ nie znają tej właściwej. Sprzyja temu niewielkie rozpowszechnienie tego typu złożzeń.

Warunki umożliwiające zamiennosc członów

Zamiennosc członów, choćby czysto hipotetyczna, nie jest możliwa w przypadku każdego złożenia. W opisywanych przykładach faktycznie zachodzi, co jest dość nietypowe w takich formacjach.

Pierwszym czynnikiem umożliwiającym zamianę miejsc morfemów leksykalnych jest współrzędna relacja między nimi. Podrzędność zakłada zależność jednego członu od drugiego, co również przejawia się w szyku członów; w przypadku złożzeń rzeczownikowych pierwszy jest określający, drugi określany. W złożeniach współrzędnych kolejność członów nie powinna mieć większego znaczenia dla semantyki derywatu. Współrzędny stosunek członów zakłada też ich jednorodność fleksyjną, a zatem muszą być one zaliczane do tej samej części mowy.

Drugi czynnik stanowi brak formantów sufiksalnych. Postać sufiksu zależy bowiem nie tylko od znaczenia całej formacji słowotwórczej, lecz również od członu, do którego się dołącza. W niektórych złożeniach współrzędnych badacze dopatrywali

się sufiksów, ale ich status nie był do końca jasny, np. w wyrazie *meblościanka* częstokę *-ka* można traktować jako przyrostek przy parafrazie ‘coś, co jest jednocześnie meblem i ścianą’ lub jako część tematu – ‘coś, co jest jednocześnie meblem i ścianką’ (Kurzowa 1976: 62). Gdyby jednak zamienić kolejność członów tego złożenia, przyrostek by zniknął, por. *ścianomebel lub *ściankomebel. Innym derywatem, który bywa interpretowany jako interfiksalno-sufiksalny, jest *rudowęglowiec* (por. m.in. Kurzowa 1976: 62; GWJP: 459). Również tę interpretację łatwo podważyć ze względu na to, że istnieje wyraz *węglowiec*, a zatem byłby to ‘węglowiec przewożący też rudę’. W tekstach internetowych występuje też *węglorudowiec* (ma niską frekwencję) oraz *rudowiec*, dlatego nieuzasadniona jest interpretacja części *-owiec* jako przyrostka. Sufiks może przyczynić się do lepszego utrwalenia derywatu w świadomości użytkowników języka, ponieważ tworzy całość razem z elementem, do którego się dołącza.

Trzeci czynnik ma charakter pozajęzykowy – dotyczy relacji między użytkownikami i danym znakiem językowym. Niska frekwencja, występowanie tylko w określonych typach tekstów utrudniają zapamiętanie słowa. Mówiący, koncentrując się na semantyce, nie przywiązują wagi do kolejności członów compositów. Może być też tak, że kierując się własnym poczuciem estetyki, wybierają kolejność członów, która według nich lepiej brzmi w złożeniu.

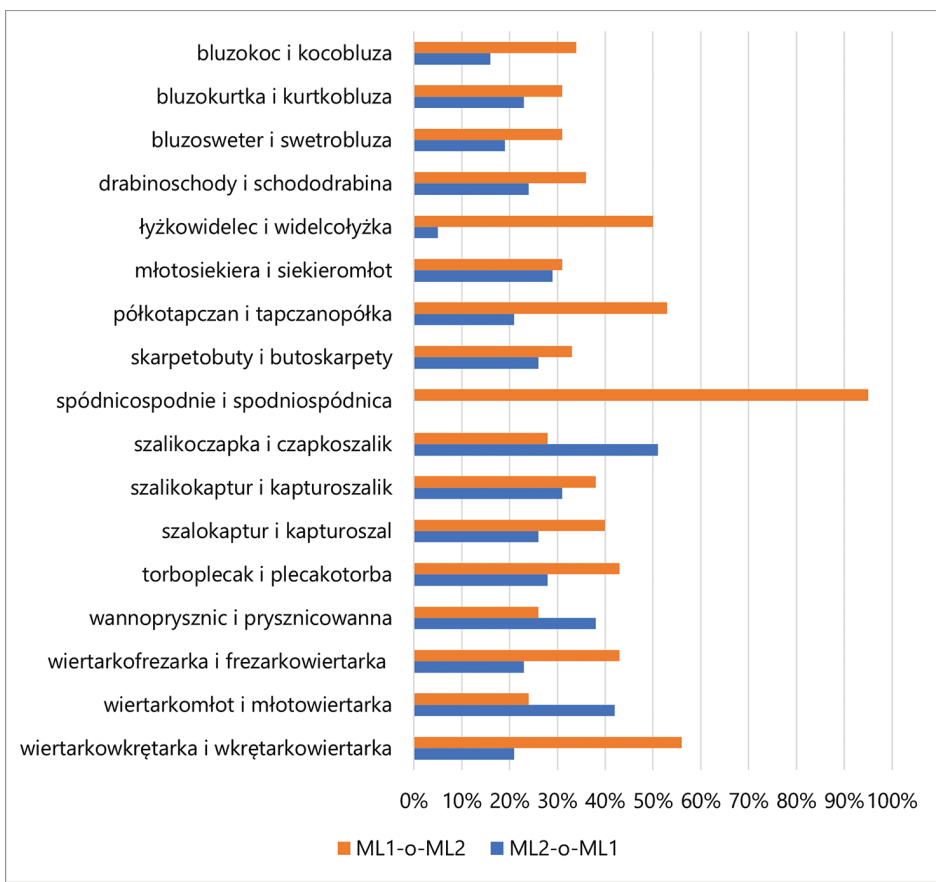
Badanie ankietowe

Aby sprawdzić, jak użytkownicy języka odnoszą się do opisywanych w artykule par compositów, w lipcu 2025 r. została przeprowadzona ankieta. Wzięły w niej udział 42 osoby, z czego 79% to kobiety, a pozostała część, tj. 21% – mężczyźni. Wszyscy respondenci mieli więcej niż 18 lat. Większość z nich (26 osób) była w wieku między 36. a 50. rokiem życia. Osób młodszych naliczono 13, a starszych niż 50 lat – 3. Wykształcenie wyższe zadeklarowało 85% pytanych, średnie – 15%.

Ankietowani otrzymali pytanie o każdą z 17 par złożzeń umieszczonych w tabeli 1 (s. 2). Brzmiało ono następująco: *Której formy by Państwo użyli na określenie obiektu, który ma cechy 2 różnych przedmiotów?* Przy każdym z pytań możliwe były cztery odpowiedzi, w dwóch pierwszych composita z danej pary (np. *butoskarpety* i *skarpetobuty*), w kolejnym odpowiedź *obu*, w ostatnim *żadnej*. Celem tak postawionego pytania było sprawdzenie, czy użytkownicy języka preferują jedno ze złożzeń, czy traktują composita różniące się tylko kolejnością członów jako jednakowe. Założyłam, że nawet jeśli respondenci nigdy nie spotkali się z tymi słowami, będą w stanie zrozumieć ich znaczenie. Ponadto zrezygnowałam z wizualizacji desygnatów, ponieważ nie wszystkie da się odróżnić od desygnatów podstaw słowotwórczych (por. *wiertarkowkrętarka*, *wiertarka* i *wkrętarka*).

Analiza danych ankietowych pokazała, że respondenci najchętniej wybierali jedno ze złożeń z danej pary – taką odpowiedź zaznaczyło 65,5% pytanym. Tylko 8,2% ankietowanych zadeklarowało możliwość użycia obu compositów na określenie jednego obiektu, a 25,7% respondentów – żadnego z podanych.

Jeśli chodzi o procent pytanym, którzy wybrali tylko jedno ze złożeń, ich stosunek wahał się od 50% do 95%. Szczegółowo wybór compositów w obrębie par prezentuje poniższy wykres⁶.

Wykres 1: Złożenia wybierane przez respondentów

Najwięcej respondentów (95%) wybrało formę *spódnicospodnie*, ponieważ funkcjonuje ona w polszczyźnie od dłuższego czasu i jest stosunkowo popularna. Drugie złożenie z tej pary – *spodniospódnica* – nie zostało zaznaczone przez nikogo.

⁶ Wykres uwzględnia jedynie dwie pierwsze odpowiedzi dotyczące wyboru jednego z compositów. Z tego powodu zsumowanie wartości liczbowych nie daje wyniku 100%.

Niewielką frekwencją odznaczał się także wyraz *łyżkowidelec*. 56% ankietowanych wybrało nazwę *wkrętarkowiertarka*, jednak wyniki wyszukiwań w Google Trends wskazują wyraz *wiertarkowkrętarka* jako popularniejszy, a zaznaczyło go zaledwie 21% respondentów. Chętniej wybierano też słowa *frezarkowiertarka* niż *wiertarkofrezarka*, *szalikoczapka* niż *czapkoszalik* czy *tapczanopółka* niż *półkotapczan*, jednak różnice nie są tak duże, żeby mogły wskazywać na przewagę jednego z compositów.

Poza wyjątkami (por. *spódnicospodnie*) użytkownicy języka nie preferowali żadnej z form, jedynie wybierali tę, która z subiektywnych względów wydała im się właściwsza. Zapytani o motyw swojego wyboru⁷, odpowiadali na ogół, że wybrane słowo lepiej brzmi (72% odpowiedzi) lub że je znają (22% wyników). Pojedyncze odpowiedzi dotyczyły faktu posługiwania się danym compositum, zetknięcia się z nim lub większej łatwości w wymówieniu. Okazuje się więc, że warstwa brzmieniowa złożenia jest tym, co w większości decyduje o jego wyborze. Warto zastanowić się zatem, czym jest złe brzmienie wyrazu. Praktyka językowa pokazuje, że obco brzmią niektóre słowa nieznanie większości użytkowników. Tak wygląda choćby kwestia feminatywów (por. *chirurgzka*, *adiunktka*) w odczuciu osób przyzwyczajonych do posługiwania się masculinum generycznym. Opisywane w artykule struktury ze względu na niską frekwencję również mogą być odbierane jako obce, stąd aż 25,7% respondentów zadeklarowało, że nie użyłoby żadnej z podanych form. Drugi problem dotyczy trudności z wymówieniem – chodzi głównie o zbitki spółgłoskowe. W opisywanych compositach nie ma ich więcej niż w ich podstawach słowotwórczych, ze względu na obecność interfiksów *-o-* rozdzielającego spółgłoski. Ewentualną trudność w zapamiętaniu i wymówieniu może stanowić długość złożenia. Wyniki ankiety pokazują jednak, że użytkownicy nie preferowali compositów o mniejszej liczbie sylab; czasem w obrębie pary wskazywali krótszy derywat (*bluzokoc*, *półkotapczan*, *czapkoszalik*, *torboplecak*), a innym razem dłuższy (*młotosiekiera*, *młotowiertarka*, *prysznicowanna*). Oczywiście najistotniejszą rolę przy wyborze grały własne odczucia językowe, dotyczące również warstwy brzmieniowej, o czym świadczy brak jednomyślności respondentów co do preferowanego compositum. W jaki sposób zatem mówiący nazwałiby dany obiekt bez użycia odpowiadającego mu złożenia? Prawdopodobnie użyłoby jednej z podstaw słowotwórczych. Pierwszeństwo miałyby ta, która bardziej pasuje do desygnatu. Jeśli ktoś użyłby *wiertarkowkrętarki* do wiercenia otworów, prawdopodobnie nazwałby ją *wiertarką*, ponieważ ta funkcja urządzenia wysuwa się w tej sytuacji na pierwszy plan. Plecakotorba byłaby *plecakiem* lub *torbą* w zależności od sposobu użycia, noszona na plecach zostałaby nazwana *plecakiem*, trzymana na ramieniu lub w ręce – *torbą*.

Wyniki ankiety w niewielkim stopniu pokrywają się z kwerendą słowników, korpusów i artykułów naukowych zamieszczoną na początku artykułu (patrz s. 132). Spośród znalezionych w nich compositów, tylko trzy – *kocobluz*, *siekieromłot*

7 Można było wybrać gotową odpowiedź lub udzielić własnej.

i *spódnicospodnie* – były przez respondentów wybierane częściej niż ich odpowiedniki o odwrotnej strukturze, pozostałe, tj. *młotowiertarka*, *półkotapczan*, *wiertarkofrezarka* i *wiertarkowkrętarka* znacznie rzadziej. Przyczyną tak rozbieżnych wyników jest niewielka znajomość opisywanej leksyki przez użytkowników polszczyzny. Tylko w wypadku nielicznych par złożeń widać tendencję do stabilizacji członów.

Czy istnieją composita o współrzędnej relacji między członami?

Nasuwa się pytanie, czy da się podtrzymać znane z omówionej we wstępie literatury twierdzenie o współrzędności semantycznej członów. Mówiącym bowiem nie jest w większości wszystko jedno, czy powiedzą *kapturoszal* czy *szalokaptur*; to jeden z obiektów, a co za tym idzie – odpowiadający mu człon compositum – musi być ważniejszy. Oczywiście, jak pokazały wyniki ankiety, ta nadrzędność jest bardzo subiektywna, a jej przyczyny tkwią poza językiem.

Zarówno gramatycznie, jak i semantycznie ważniejszy jest drugi człon złożenia⁸. To on narzuca całej strukturze takie kategorie jak przypadek, rodzaj i liczba, a także nazywa obiekt. Pierwszy człon, pozbawiony samodzielności gramatycznej, jedynie go określa.

Człon nadrzędny wskazuje to, co jest w danym obiekcie ważniejsze. *Wiertarkowkrętarka* to zatem nazwa wkrętarki, która różni się od tego typu urządzeń tym, że ma również funkcję wiertarki. Jest to jednak funkcja dodatkowa, a zatem mniej istotna. *Spódnicospodnie* to spodnie, które mają szerokie nogawki, dlatego przypominają spódnicę. Nadrzędny człon to *spodnie* ze względu na fakt składania się z dwóch osobnych części okrywających nogi.

Człon nadrzędny eksponuje również to, co jest w danym obiekcie ważniejsze dla nadawcy komunikatu. Jeśli jest to wkrętarka, całość zostanie nazwana *wiertarkowkrętarką*, jeśli wiertarka – mówiący użyje nazwy *wkrętarkowiertarka*. Ważniejsze dla nadawcy komunikatu jest to, czego aktualnie lub regularnie używa. W przypadku ubrań i przedmiotów codziennego użytku na plan pierwszy wysuwają się indywidualne skojarzenia. Jeśli część garderoby z pogranicza swetra i bluzy bardziej przypomina komuś sweter, zostanie nazwana *bluzoswetrem*. Ponieważ skojarzenia mogą być odmienne, innej osobie ta sama rzecz będzie się kojarzyła bardziej z bluzą, a więc użyje określenia *swetrobluza*.

8 W przypadku niektórych złożeń, np. *nartorolki*, *barokowóz*, *klasopracownia*, pierwszy człon bywa uważany za nadrzędny (Doroszewski 1962: 375; Chruścińska 1976: 421–422; 1977: 20). Takie formy były negatywnie oceniane jako niezgodne z polskimi normami słotwórczymi przez Witolda Doroszewskiego (1962: 375–376).

Na określenie wspomnianych obiektów mówiący mogą też użyć nazwy będącej jedną z podstaw słowotwórczych złożenia. Wówczas będzie to podstawa tożsama z członem nadrzędnym compositum.

Podsumowanie

Zebrane composita stanowią tylko część złożzeń występujących we współczesnej polszczyźnie. Nie są to jednostki powszechnie znane, jednak funkcjonują one w pewnych kręgach, m.in. w branży odzieżowej, technicznej, meblarskiej. Stanowią pewne *novum* w stosunku do złożzeń obecnych w polszczyźnie od wieków ze względu na to, że ich człony mogą występować w dowolnej kolejności. Dowolność ta jest widoczna w obrębie całej grupy ankietowanych, w której część osób wybiera compositum o strukturze ML₁-o-ML₂, a część złożzenie o budowie ML₂-o-ML₁. W przypadku jednostki nie widać już takiej swobody w wyborze – tylko jedna struktura oddaje w pełni sens, który mówiący chcą wyrazić. W artykule wskazano przyczyny umożliwiające zamianę członów, należy się w nich doszukiwać obecnej w języku tendencji do wyrazistości i precyzji. Tworzeniu nowych struktur może sprzyjać też popularny współcześnie liberalizm językowy, który sprawia, że mówiący wybierają to, co jest zgodne z ich subiektywnym wyczuciem językowym. Możliwość zamiany kolejności członów nie jest jednoznaczna ze współrzedną relacją między nimi. W przypadku obu jednostek ML₁-o-ML₂ i ML₂-o-ML₁ drugi człon jest nadrzędny, dlatego większość mówiących wybiera tylko jedno z compositów składających się na parę.

Źródła

W języku angielskim:

Forkspoon: <https://www.amazon.com/Forkspoon-Portabale-Flatwares-Camping-Reusable/dp/BoF216NX1K?th=1> (dostęp: 9 V 2025).

Hoodscarf: <https://hoodscarf.nz/collections/hoodscarves> (dostęp: 9 V 2025).

Scarfhood: <https://www.roblox.com/pl/catalog/42847571/Scarfhood-of-Darkness> (dostęp: 9 V 2025).

Spoonfork: <https://www.amazon.com/Integrated-Spoonfork-Kitchenware-Kitchen-Restaurant/dp/BoDGMX6B3C> (dostęp: 9 V 2025).

W języku polskim:

Bluzokoc: <https://www.housebrand.com/pl/pl/bluzokoc-z-kapturem-oversize-lilo-stitch-193cl-mlc> (dostęp: 9 V 2025).

Bluzokurtka: <https://grubaryba.eu/pl/p/Bluzokurtka-JackJones-czarna-HIT-SEZONU/7391> (dostęp: 18 V 2025).

- Bluzosweter: <https://www.olx.pl/d/oferta/bluzosweter-h-m-m-szary-melanz-CID87-ID153tnr.html?srsId=AfmBOoriawLoRIJCTt1o6FgiSWKCzT7uoA66QLZrgfGxrx4yAToym9F> (dostęp: 18 V 2025).
- Butoskarpety: <https://www.familie.pl/Forum-3-20/m54683-1,Butoskarpety.html> (dostęp: 20 V 2025).
- Czapkoszalik: https://www.mangooutlet.com/pl/pl/p/niemowle-ch%C5%82opiec/akcesoria/czapkoszalik-z-pomponami_77056730 (dostęp: 21 V 2025).
- Drabinoschody: https://miedzinski.pl/pl/classic-/263-domek-letniskowy-cyprys.html?srsId=AfmBOoqPK4bn2EpWIWX_875h9_nrPY5QIYO3DcsoRn_bCRT64kB8pYs (dostęp: 18 V 2025).
- Frezarkowiertarka: <https://www.cnc.info.pl/jaka-frezarkowiertarka-do-6500-zl-t49652.html> (dostęp: 20 V 2025).
- Kapturoszal: <https://edytakleist.com/sklep/dresydamskieimeskie/dresydamskie/kapturoszal/> (dostęp: 21 V 2025).
- Kapturoszalik: <https://sklep.hultajpolski.pl/pl/p/Kaptur-ciemny-damski/289> (dostęp: 21 V 2025).
- Kocobluzka: <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/hasla/kocobluzka/> (dostęp: 10 II 2026).
- Kurtkobluzka: <https://www.jegoszafa.pl/kurtkobluzka-kurtka-bluzka-grafitowa-sportowa-100-active-dry-poliester> (dostęp: 18 V 2025).
- Łyzkowidelec: <https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%81y%C5%BCkowidelec> (dostęp: 19 V 2025).
- Młotosiekiera: <https://www.otelo.pl/mlotosiekiera/vadium-64225900/SF-ID-00100714/ref-83787.html> (dostęp: 20 V 2025).
- Młotowiertarka: https://electromag.pl/mlotowiertarki?srsId=AfmBOorcctRkOnVWdYw3YjEhJirBHENCxoWgBfpc_mHKj2ggzwYrqK6n (dostęp: 20 V 2025).
- Plecakotorba: <https://wojas.pl/praktyczna-plecakotorba-ze-skory-licowej-80266-51> (dostęp: 20 V 2025).
- Półkotapczan: <https://lenartmeble.pl/produkt-tag/polkotapczan/?srsId=AfmBOOr9OgJ48BYFSL2o5Vtn4yciT66A1U-Ck858V5rCjnUdytbuv7IE> (dostęp: 10 V 2025).
- Prysznicowanna: <https://kobieta.onet.pl/dom/wanna-czy-prysznic/qtenj> (dostęp: 19 V 2025).
- Schododrabina: <https://forum.domidrewno.pl/index.php?topic=235.0> (dostęp: 18 V 2025).
- Siekieromłot: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Siekierom%C5%82ot> (dostęp: 20 V 2025).
- Skarpetobuty: <https://attipas.pl/buciki-dla-dzieci/see-through-yellow?srsId=AfmBOopIos2LPnC9rKCNZQyqw78l5gUwnI12NGYhkRm1p9TtswrHO> (dostęp: 20 V 2025).
- Spodniospódnica: <https://www.pakamera.pl/spodnicospodnica-o-t52394.htm> (dostęp: 21 V 2025).
- Spódnicospodnie: <https://www.asos.com/pl/kobiety/szorty/szorty/cat/?cid=19054> (dostęp: 21 V 2025).
- Swetrobluzka: <https://www.decobazaar.com/produkt-swetrobluzka-m-l-5313827.html> (dostęp: 18 V 2025).
- Szalikoczapka: <https://www.tropikalnystyl.pl/category/en/ubrania-dzieciece-szaliki> (dostęp: 21 V 2025).
- Szalikokaptur: <https://skrzacistan.pl/kategoria-produktu/akcesoria/szal-z-kapturem/?srsId=AfmBOOrNzY5quapGQuVK5KJkoSMViVtMqIW2F6ePWiOvsF1rEAMUTF9z> (dostęp: 21 V 2025).
- Szalokaptur: <https://e-taktotu.pl/kategoria-produktu/kobieta/szalokaptury-kobieta/> (dostęp: 21 V 2025).

- Tapczanopółka: <https://sjp.pl/tapczanop%C3%B3%C5%82ka> (dostęp: 10 II 2026).
- Torboplecak: <https://zielinskibags.com/pl/c/BAGPACK-torboplecak/46> (dostęp: 20 V 2025).
- Wannoprysznic: <https://muratorodom.pl/wnetrza/lazienka/wanna-z-prysznicem-czyli-2-w-1-wybijamy-wanno-prysznic-aa-NHhi-iWLM-QQWv.html> (dostęp: 20 V 2025).
- Widelcołyżka: <https://www.biwakowo.pl/skladana-widelcolyzka-do-termosu-na-jedzenie-z-skladana-lyzka-p-5328.html> (dostęp: 19 V 2025).
- Wiertarkofrezarka: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Wiertarkofrezarka> (dostęp: 20 V 2025).
- Wiertarkomłot: <https://forum.purepc.pl/topic/81777-z-pami%C4%99tnika-serwisanta-real-story/page/18/> (dostęp: 20 V 2025).
- Wiertarkowkrętarka: <https://www.lidl.pl/p/parkside-akumulatorowa-wiertarkowkretarka-20-v-pbsa-20-li-g8-bez-akumulatora-i-ladowarki/p100375289> (dostęp: 19 V 2025).
- Wkrętarkowiertarka: <https://erli.pl/produkt/wkretarka-zasilanie-akumulatorowe-12-v-vander,157342492> (dostęp: 19 V 2025).

Literatura

- BALCERZAK A., 2021, *The Charm of the PRL. Memory Culture, (Post)Socialist Nostalgia and Historical Tourism in Poland*, „Slovenský Národopis” 69 (2), s. 255–273, <https://doi.org/10.2478/se-2021-0014>.
- CHMIEŁOWSKI B., 1745, *Nowe Ateny*, [on-line:] <https://literat.ug.edu.pl/ateny/> (dostęp: 15 III 2026).
- CHRUŚCIŃSKA K., 1976, *Nowe wyrazy złożone w języku polskiej prasy. I. Formacje oparte na tematach rodzimych*, „Poradnik Językowy” z. 10, s. 438–443.
- CHRUŚCIŃSKA K., 1977, *Nowe wyrazy złożone w języku polskiej prasy*, „Poradnik Językowy” z. 1, s. 19–27.
- CICHOŃ T., PYREK K., RATUSZNY K., KALINOWSKI P., KAMIŃSKI P., 2019, *Frezarka do wykonywania rowków w obszarze wnęki międzyzębrowej tubingów*, „Mining – Informatics, Automation and Electrical Engineering” 57, nr 3 (539), s. 37–46, <http://doi.org/10.7494/miag.2019.3.539.27>.
- DAMBORSKÝ J., 1966, *Apozycyjne zestawienia we współczesnej polszczyźnie*, „Język Polski” XLVI, z. 4, s. 255–268.
- DOROSZEWSKI W., 1962, *O kulturę słowa*, t. 1, Warszawa.
- DUDA H., 1991–1992, *Złożenia typu fabrykokościół, śniego-lód w twórczości Mirona Białoszewskiego*, „Roczniki Humanistyczne” XXXIX–XL, z. 6, s. 87–93.
- EJO: K. Polański (red.), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, wyd. II, Wrocław 1999.
- GAZNEVI E., 2021, *Structural, Functional and Semantic Study of Polish Compound Words*, „DTCF Dergisi” t. 61, nr 1, s. 1–27.
- GROCHOLA-SZCZEPANEK H., 1997, *O sposobach definiowania i klasyfikacji compositów w polskich pracach językoznawczych XX wieku*, „Poradnik Językowy” z. 7, s. 40–52.
- GRZEGORCZYKOWA R., 1984, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, wyd. VI, Warszawa.
- GWJP: R. Grzegorzycykowa, R. Laskowski, H. Wróbel (red.), *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, t. II: *Morfologia*, Warszawa 1998.

- HACKEN P.T., 2021, *The Nature of Compounding*, „*Cadernos de Linguística*” 2, nr 1, s. 1–21, <https://doi.org/10.25189/2675-4916.2021.V2.N1.ID302>.
- HANDKE K., 1976, *Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich (z uwzględnieniem innych języków zachodniosłowiańskich)*, „*Prace Językoznawcze PAN*”, t. 81, Wrocław.
- ISJP: M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego*, t. 1–2, Warszawa 2000.
- JADACKA H., 2005, *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*, Warszawa.
- JÓRDECZKA M., SOBKOWIAK-TABAKA I., MROZEK-WYSOCKA M., 2008, *Makrolityczne zabytki kamienne i krzemienne z okolic Sławna i Lednicy*, „*Studia Lednickie*” 9, s. 183–219.
- KIERAŚ W., MARCINIAK M., ŁAZIŃSKI M., WOLIŃSKI M., BOJAŁKOWSKA K., EŻŁAKOWSKI W., KOBYLIŃSKI Ł., KOMOSIŃSKA D., KRASNOWSKA-KIERAŚ K., RUDOLF M., TOMASZEWSKA A., WOŁOŻYŃ J., ZAWADZKA-PALUEKTAU N., 2025, *Korpus Współczesnego Języka Polskiego. Dekada 2011–2020*, „*Język Polski*” V, z. 2, s. 5–20, <https://doi.org/10.31286/JP.001055>.
- KLEMENSIEWICZOWNA I., 1951, *Wyrazy złożone nowszej polszczyzny kulturalnej. Próba systematyki*, „*Biblioteka Studium Słowiańskiego UJ. Seria D*”, nr 1, Kraków.
- KOCHANOWSKI J., 1928, S. Łempicki (red.), *Fraszki Jana Kochanowskiego*, Lwów.
- KOLBUSZ-BUDA J., 2014, *Peripheral Categories in Polish Compounding*, [w:] K. Kozak, J. Kolbusz-Buda (red.), *Novel Approaches in Language, Literature and Culture Studies*, „*Forum for Contemporary Issues in Language and Literature*”, t. 1, Siedlce, s. 189–213.
- KURZOWA Z., 1976, *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim*, Warszawa–Kraków.
- KWJP: Korpus Współczesnego Języka Polskiego, [on-line:] <https://kwjp.pl/> (dostęp: 10 II 2026).
- Narodowy Korpus Języka Polskiego*, praca zbiorowa, red. A. Przepiórkowski, M. Bańko, R.L. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk, Warszawa 2012.
- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego, [on-line:] <https://nkjp.pl/> (dostęp: 30 V 2025).
- OCHMANN D., 2010, *Współczesne polskie composita. Próba typologii*, [w:] R. Przybylska, J. Kaś, K. Sikora (red.), *Symbolae grammaticae in honorem Boguslai Dunaj*, „*Biblioteka »LingVariów«*”, t. 9, Kraków, s. 427–436.
- OJ UW: Obserwatorium językowe UW, [on-line:] <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/> (dostęp: 15 III 2026).
- RYBARSKI M., 2024, *Za pomocą jakich terminów opisywać złożenia afiksoidalne? Propozycja całościowego systemu terminologicznego*, „*Język Polski*” CIV, z. 3, s. 88–104, <https://doi.org/10.31286/JP.00980>.
- RYBARSKI M., 2025, *O różnicy między wielordzennymi złożeniami dwuczłonowymi i wieloczłonowymi*, „*LingVaria*” XX, nr 1 (39), s. 41–48, <https://doi.org/10.12797/LV.20.2025.39.03>.
- SAMBOR J., 1975, *O słownictwie statystycznie rzadkim na materiale derywatów we współczesnej publicystyce polskiej*, „*Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego*”, 85, Warszawa.
- SATKIEWICZ H., 1969, *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego*, Warszawa.
- SJPD: W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.
- SJPSz: M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1–3, Warszawa 1979.
- SWJP: B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 1996.
- USJP: S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, Warszawa 2003.
- Wielki słownik języka polskiego PAN. Geneza, koncepcja, zasady opracowania*, praca zbiorowa, red. P. Żmigrodzki, M. Bańko, B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek, Kraków 2018.

WSJP PAN: P. Źmigrodzki (red.), *Wielki słownik języka polskiego*, [on-line:] <https://wsjp.pl/> (dostęp: 15 III 2026).

WSOF: J. Podracki (red.), *Wielki słownik ortograficzno-fleksyjny*, Warszawa 2001.

**Polish Compounds with Interchangeable Components
of the *wiertarkowkrętarka* ('drill-driver') Type**

Abstract

The subject of the article includes common names of artefacts, mostly neologisms, referred to as compounds. They differ from previously known compounds in that their components can occur interchangeably (e.g. *kocobluz* and *bluzokoc*), a fact that is attested in actual texts. The aim of the article is to identify the reasons for the occurrence of such semantic doublets and the conditions that make the interchangeability of the components of the compounds in question possible. The analysed compounds were formed in Polish from two word-formation bases whose stems are joined by the interfix *-o-*. They are coordinative in nature; however, the article challenges the thesis of the coordinative status of their components. The presence of compound structures with interchangeable components constitutes yet another manifestation of the tendency toward explicitness and precision in language.